

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ และผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
3. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งของการปฏิรูประบบการเรียนการสอนในปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นตัวตั้ง โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับผู้เรียนและประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียนควรจะได้รับและมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และได้ใช้กระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ อันจะนำผู้เรียนไปสู่การเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง เป็นที่ยอมรับกันว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ วิธีการสำคัญที่สามารถสร้างและพัฒนาผู้เรียน ให้เกิดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542, หน้า 4)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 11- 12) ได้กำหนดว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และได้กำหนดถึงแนวทางการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการไว้ดังนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ อย่างมีสัดส่วน สมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการสอน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียน การสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา และทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชน ทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

ในทำนองเดียวกัน สมศักดิ์ ภู่วิภาดาพรรณ (2545, หน้า 1 – 2) ได้กล่าวถึง หลักสำคัญของการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงถึง

1. ความต้องการและความสนใจของผู้เรียน (Learners Needs Interests) เป็นสำคัญ
2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Participation) ในการเรียนรู้มากที่สุด
3. เน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง (Constructionism) กล่าวคือ ให้สามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ในสภาพความเป็นจริง (Experiential Learning) สามารถ วิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) และสืบค้นหาความรู้ได้ด้วยตนเอง (Inquiry)

4. เป็นการพึ่งพาตนเอง (Autonomy) เพื่อให้เกิดทักษะที่จะนำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้ได้จริง ในชีวิตประจำวัน และสามารถเข้าใจวิธีการเรียนรู้ของตนได้ (Metacognition) กล่าวคือ รู้วิธีการ ของตนเองและพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนวิธีการได้อย่างเหมาะสม ไม่เน้นที่การจดจำเพียงเนื้อหา

5. เน้นการประเมินตนเอง (Self Evaluation) ซึ่งแต่เดิมครูผู้สอนจะเป็นผู้ประเมินผล การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเองอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง ได้ชัดเจนขึ้น รู้จุดเด่น จุดด้อย และพร้อมที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาตนเองให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การประเมินในส่วนนี้เป็นการประเมินตามสภาพจริง และใช้แฟ้มสะสมงานเข้าช่วย

6. เน้นความร่วมมือ (Cooperation) ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ วิธีการหนึ่งที่ใช้ก็คือ การเรียนแบบร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ เช่น TGT , Jigsaw , STAD เป็นต้น

7. เน้นรูปแบบการเรียนรู้ (Learning Styles) ซึ่งอาจจัดได้ทั้งในรูปแบบที่เป็นกลุ่มหรือเป็นรายบุคคล

จากความสำคัญและแนวทางดังกล่าว เป็นยุทธศาสตร์หลักในการปฏิรูปการศึกษาของสถานศึกษา และผลตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และสังคมให้เป็นคนเก่ง คนดี และเรียนรู้อย่างมีความสุข สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว สังคมได้อย่างมีคุณภาพ และเพื่อให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างได้ผล ขณะที่ วรรณทร์ ภูเจริญ (2543, หน้า 107 – 108) ได้เสนอหลักการสอนแบบผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ

1. สิ่ง que ผู้เรียนจะได้ต้องเหมาะสมกับความต้องการของประเทศชาติทั้งปัจจุบันและอนาคต
2. สิ่ง que ผู้เรียนจะได้ต้องเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน (ถูกจริตในการเรียน) ทั้งในปัจจุบันและอนาคต
3. สิ่ง que ผู้เรียนจะได้ต้องเหมาะสมกับศีลธรรม (อย่าให้จิตวิญญาณที่ดีถูกทำลายไปให้เป็นคนดี)
4. วิธีสอนจะต้องเหมาะสมกับธรรมชาติ (อย่าฝืนใจตนเองและผู้อื่น ถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเหนื่อยก็หาแนวทางใหม่อย่าระบายอารมณ์กับผู้อื่น คุณอารมณ์ให้ได้ การสอนคือการแสดง ผู้สอนไม่มีตัว ไม่มีตน)
5. ต้องคำนึงถึงความสามารถในการสอนผู้เรียน (อย่ามัว อย่าโกหก)
6. ต้องคำนึงถึงจังหวะอารมณ์ที่จะสอน ทั้งผู้เรียนและผู้สอน (รู้กาลเทศะ รู้จิตตนเอง และผู้เรียน รู้ลักษณะการเรียนรู้)
7. ต้องคำนึงถึงความสามารถและความสนใจของผู้เรียน
8. หมั่นปลูกเร้าให้อยากเรียนรู้บ่อย ๆ (เรียนไปทำไม เรียนแล้ว ได้อะไร เอาไปใช้ตอนไหน)
9. หมั่นตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนรู้และลักษณะการเรียนรู้ (สอนให้รู้วิธีเรียน ไม่ใช่ต้องเรียนรู้อะไร) ทางด้าน วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2542, หน้า 7) ได้กล่าวถึงหลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ว่าควรยึดหลักดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ควรเป็นไปอย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้น ผู้เรียนจึงควรมีบทบาทรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากแหล่งต่าง ๆ กันมิใช่จากแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว ประสบการณ์ความรู้สึกลึกซึ้งของแต่ละบุคคลถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
3. การเรียนรู้ที่ดีจะต้องเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการสร้างความรู้ความเข้าใจด้วยตนเอง จึงจะช่วยให้ผู้เรียนจดจำ และสามารถใช้การเรียนรู้ให้เป็นประโยชน์ได้ การเรียนที่ผู้เรียนเป็นผู้ค้นพบด้วยตนเอง มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง และจดจำได้ดี
4. การเรียนรู้กระบวนการเรียนรู้มีความสำคัญ หากผู้เรียนเข้าใจ และมีทักษะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้แล้ว จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และคำตอบต่าง ๆ ที่ตนต้องการ
5. การเรียนรู้ที่มีความหมายแก่ผู้เรียน คือ การเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นแนวทางที่จะพัฒนา และส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน โดยเน้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้จากสภาพจริง และนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

สรุปว่า สิ่งที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ต้องเหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และผู้เรียนสามารถเลือกในสิ่งที่อยากจะเรียนรู้ เมื่อผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนเองอยากรู้ก็จะเรียนอย่างมีความสุข และผู้เรียนจะสามารถสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง และความรู้ที่ได้รับจะเป็นความรู้ที่ลุ่มลึก สามารถจะนำกลับมาใช้ได้ตลอดเวลา และต้องหมั่นตรวจสอบความก้าวหน้าในการเรียนรู้ หรือเรียกว่า การประเมินผลตามสภาพจริงเพื่อให้เกิดการปฏิรูปการศึกษา ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

การดำเนินการปฏิรูปการศึกษา โดยการปฏิรูปการบริหาร ปฏิรูปหลักสูตร ปฏิรูปสถานศึกษา ปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญ คือ ผู้บริหาร เพราะผู้บริหารถือว่าเป็นผู้ชี้วัดความสำเร็จ ในการดำเนินการปฏิรูปตามแนวนโยบายการศึกษา ผู้บริหารที่มีความสามารถ และเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกลจะต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่

เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ทำให้โอกาสที่จะประสบผลสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษาย่อมมีสูงขึ้น ผู้บริหารจะต้องวางแผนการจัดการศึกษาในสถานศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารยังมีบทบาทสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 20) ได้กำหนดว่า ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทางด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคลากร และการบริหารทั่วไปไปยังคณะกรรมการ และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง ขณะที่ จรูญ ชูลาภ (2545, หน้า 12 – 13) กล่าวถึงกิจกรรมที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ดังนี้

1. ประกาศนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้แบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
2. จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม
3. จัดอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาครูให้เข้าใจและมีทักษะในการจัดการเรียนการสอนและจัดทำแผนการสอนยึดแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. เปิดโอกาสให้นักเรียน ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนพัฒนาคุณภาพศึกษาและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับสถานศึกษา
5. จัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมในสถานศึกษาให้เอื้อต่อการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน รวมทั้งการประสานความร่วมมือกับแหล่งการเรียนรู้ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับกระบวนการเรียนรู้แบบ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในสถานศึกษา
6. กำหนดมาตรฐานการทำงานของครูและการประเมินผลการปฏิบัติงานที่ยึดหลักการประเมินจากสภาพจริง
7. ระดมทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งทรัพยากรบุคคล ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรอื่น ๆ
8. ส่งเสริมกิจกรรมของคณะกรรมการนักเรียนและกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาวิชาการและพัฒนาศักยภาพผู้เรียนตามความถนัดและความสนใจ
9. ประชาสัมพันธ์และรายงานให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบถึงผลการดำเนินงานของสถานศึกษา เพื่อสร้างความศรัทธาและความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน
10. จัดให้รางวัลหรือความชอบสำหรับบุคลากรที่ปฏิบัติงานได้ผลโดยเน้นความโปร่งใส เป็นธรรม และสร้างความสามัคคีในองค์การบริหารสถานศึกษาในอนาคต

ดังนั้นผู้บริหารจะต้องปรับบทบาทให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา โดยการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้บริหารในฐานะผู้นำจะต้องมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

การพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นภารกิจหลักที่สถานศึกษาจะต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน ซึ่งผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา คณะครู และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน สามารถพัฒนาได้ตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ ดังนั้นคุณภาพของการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียนจึงขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของครู อาจารย์ ในขณะที่ สมศักดิ์ สินธุระเวช (2542, หน้า 153 – 154) ได้กล่าวว่า คุณภาพที่สถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ คือ คุณภาพของผลผลิต แต่การที่จะได้มาซึ่งคุณภาพของผลผลิตที่ถูกคำพอนั้นจะต้องมาจากคุณภาพของกระบวนการ (Process Quality) และคุณภาพของบุคลากร (Human Quality) กระบวนการที่มีคุณภาพและคนที่มีคุณภาพเท่านั้นจึงจะสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพได้ และกระบวนการที่มีคุณภาพจะต้องเป็นกระบวนการที่ครบวงจร คุณภาพของคนต้องได้รับการฝึกอบรม เพื่อให้ทำงานอย่างถูกต้อง มีประสิทธิภาพ รู้ถึงวิธีทำงานที่ถูกต้อง และจะต้องพัฒนาคุณภาพของคนในลักษณะที่สร้างบรรยากาศของการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในองค์กร ซึ่งจะ ทำให้มีการปรับปรุงงาน และพัฒนาเทคโนโลยีได้ด้วยตนเองอย่างมีมูลค่าเพิ่มอยู่ในตัว ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 24) ได้กำหนดว่า ให้กระทรวงส่งเสริมให้มีระบบกระบวนการผลิต การพัฒนาครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยการกำกับและประสานให้สถาบันที่ทำหน้าที่ผลิต และพัฒนาครู คณาจารย์ รวมทั้งบุคลากรทางการศึกษาให้มีความพร้อมและมีความเข้มแข็งในการเตรียมบุคลากรใหม่และพัฒนาบุคลากรประจำการอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนจะต้องอาศัยบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูที่ปฏิบัติการสอน ซึ่งในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูจะต้องมีบทบาทที่มากขึ้นอีกระดับหนึ่ง ด้วยเหตุนี้เองสถานศึกษาจึงต้องมีการพัฒนาครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องนโยบายของการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี (2545, หน้า 5-6)

ได้สรุปกระบวนการพัฒนาครูตามรูปแบบการพัฒนาครู SWIPPA ประกอบด้วย

1. Self – Learning (S) เน้นการพัฒนาครูให้เป็นผู้ที่รักการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จาก การอ่าน การติดตามข่าวสารข้อมูล การรู้จักวิเคราะห์และสังเคราะห์ สามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่มาใช้เชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ และสามารถนำองค์ความรู้ นั้นไปปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. Whole – School (W) มุ่งพัฒนาครูโดยเน้นกระบวนการที่ให้ทุกฝ่ายทุกคนทั่วทั้ง สถานศึกษา รวมทั้งชุมชนได้ปฏิบัติงานร่วมกัน รับผิดชอบงานร่วมกัน และสามารถร่วมกัน พัฒนางานต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ
3. Interaction (I) มุ่งเน้นการพัฒนาครูให้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาตนเองและการพัฒนางานต่อไป
4. Participation (P) เน้นการพัฒนาครูให้รู้จักการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนางานร่วมกัน ตลอดจนร่วมกันรับผิดชอบงานต่าง ๆ ของสถานศึกษา อันจะนำไปสู่การร่วมกันพัฒนางานต่าง ๆ ของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ
5. Process and Product (P) เน้นการพัฒนาครูให้มีการเรียนรู้ที่จะทำงานต่าง ๆ อย่างเป็นกระบวนการตามลำดับตั้งแต่ต้นจนแล้วเสร็จ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ และมีประสิทธิภาพ โดยใช้เวลาและทรัพยากรน้อยที่สุด
6. Application (A) มุ่งพัฒนาครูให้สามารถนำความรู้และกระบวนการที่ได้รับจาก การปฏิบัติงานไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนางานอื่น ๆ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานเดิมหรืองานใหม่ ที่ต้องรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในทำนองเดียวกัน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า จ – ข) ได้สรุปรูปแบบวิธีการที่โรงเรียนใช้พัฒนาครูทั้งโรงเรียน มีดังนี้

1. จัดประชุมสัมมนาและอบรม เพื่อสร้างความตระหนักถึงบทบาทและข้อควรปฏิบัติ ในการพัฒนาโรงเรียนให้สอดคล้องกับแนวทางในการปฏิรูปการศึกษาตามที่กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดไว้
2. จัดให้มีการประชุมชี้แจงแนวทางในการดำเนินงานปฏิรูป โดยจัดเพิ่มเข้าไปใน ระเบียบวาระการประชุมรายเดือนเพื่อติดตามและตรวจสอบการดำเนินงาน และจัดตั้งทีมงาน รับหน้าที่ในแต่ละเรื่องตามที่ตกลงกันในการประชุม ควบคู่ไปกับการติดตามความก้าวหน้า ในการปฏิบัติงาน

3. สนับสนุนการศึกษาด้วยตนเองของคณะครู อาจารย์ โดยจัดมุมวิชาการให้โดยเฉพาะ และจัดหาสื่อ สิ่งพิมพ์ทั้งที่ได้รับจาก สกศ. และจากหน่วยงานต้นสังกัด มาไว้ให้ครูได้ศึกษา ค้นคว้า รวมทั้งจัดบริการให้ครูได้ร่วมรับฟังข้อมูล ข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต และวีดิทัศน์ และส่งเสริมครูในการลาไปศึกษาต่อ ทั้งในประเทศและนอกประเทศ โดยการจัดสรร เวลาให้

4. เปิดโอกาสให้ครูได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างครูกันเองในโรงเรียนโดยเฉพาะ ครูที่เป็นครูต้นแบบหรือครูแห่งชาติ ในหัวข้อที่ครูสนใจ เช่น การปฏิรูปการศึกษา การผลิตสื่อ ประกอบการเรียน ฯลฯ รวมทั้งการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการนิเทศติดตามและแลกเปลี่ยนประสบการณ์เชิงกัลยาณมิตร ในกลุ่มครูด้วยกัน และ วิธีการประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียนที่เป็นองค์รวมเพื่อให้เห็นพัฒนาการของเด็กทุกด้าน ไม่เน้นเฉพาะความรู้ ความจำ

5. จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยเชิญวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้น ๆ มาให้ความรู้และคำแนะนำในการปฏิบัติงาน ไม่ว่าจะเป็นการวิจัยในชั้นเรียน การผลิตสื่อ ที่เหมาะสม การจัดทำหลักสูตร ฯลฯ และการสนทนาเฉพาะตัว เกี่ยวกับนักเรียนและปัญหาที่ควร ได้ร่วมกันแก้ไข

6. จัดให้มีการศึกษานอกสถานที่เพื่อเก็บเกี่ยวความรู้และศึกษาบทเรียนที่มีอยู่รอบ ๆ ตัว นอกห้องเรียน เยี่ยมชมและดูงานสถานศึกษาอื่น ๆ ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานปฏิรูป การเรียนรู้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียนของตนให้เกิดผลดีมากที่สุดและมีความหมายมากที่สุด สำหรับนักเรียน

7. เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ทั้งในด้านการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน และการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ของผู้สอน มีการปรับปรุงหลังการประเมินเพื่อให้การเรียนรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพสูงสุด

8. ปลุกจิตสำนึกของการทำงานร่วมกันเพื่อเป้าหมายเดียวกัน คือ พัฒนาการของ ผู้เรียนโดยการจัดให้ครูทำงานร่วมกันเป็นทีม มีการประสานงานร่วมกันทั้งในแนวดิ่ง (สายวิชา) และแนวนอน (ระดับชั้น) เมื่อสิ้นภาคการเรียน มีการวิเคราะห์จุดเด่น และจุดที่ต้องปรับปรุง ร่วมกัน และช่วยกันคิดหาทางแก้ไขด้วยความรู้สึกที่ดีต่อกันและด้วยความเป็นกัลยาณมิตร

9. สนับสนุนให้ครูได้รับข่าวสาร และความรู้จากสื่อต่าง ๆ นอกจากเอกสารและสิ่งพิมพ์ เช่น การอบรมทางไกลผ่านสถานีโทรทัศน์ เกี่ยวกับการเรียนการสอนแนวใหม่ การพัฒนาผู้เรียน ทั้งระบบ กระบวนการวิจัยในชั้นเรียน ตลอดจนการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนตามสภาพ ที่แท้จริง

10. สนับสนุนให้เปิดห้องพิเศษสำหรับครู โดยตั้งชื่อแตกต่างกันไป เช่น ห้องปฏิรูปศูนย์ การเรียนศูนย์การศึกษาค้นคว้า เป็นต้น โดยจัดให้เป็นแหล่งรวบรวมเอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา รวมทั้งข่าวสารความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทางการศึกษา เพื่อให้ครูได้มา ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง

จะเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทและความรับผิดชอบที่สำคัญและยิ่งใหญ่มาก ถ้าหากผู้บริหารมีหัวใจของนักปฏิรูป และมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการศึกษาให้บรรลุตามจุดหมายของการปฏิรูป ทางด้าน พิษณุ ตุลสุข (2543, หน้า 11 – 13) ได้นำเสนอหลักการ 5 ประการ เพื่อการพัฒนา ให้เป็นแก่งัดหรือมุมมองของครูและผู้บริหาร ดังนี้

เปิดที่ 1 คือ เปิดใจ นั่นคือ ผู้ที่ต้องการพัฒนาจะต้องเปิดใจให้กว้างและพร้อมที่จะ รับฟังข้อเสนอแนะ คำบอกเล่า การสั่งสอน ฯลฯ จะต้องตระหนักว่าเรายังมีจุดบกพร่อง จะต้อง พยายามรับการต่อเติมเสริมให้เต็ม ไม่ทำตัวเป็นน้ำชาล้นถ้วย หรือในสภาพขององค์กร หรือ โรงเรียน ก็ต้องมานั่งวิพากษ์ วิจารณ์ ประเมินตนเองให้ยอมรับความเป็นจริงให้ได้ว่าองค์กร ของเรายังมีจุดอ่อน ยังต้องปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้พัฒนาขึ้นอีก

เปิดที่ 2 คือ เปิดตา นั่นคือ การเปิดตาหาความจริงในยุคข้อมูลข่าวสาร ให้มองดูว่า คนอื่น องค์กรอื่นเขามีการพัฒนาไปถึงขั้นไหนแล้ว หลายคนก้มหน้าก้มตาทำงานของตน ชื่นชม ผลงานของตนว่าทำได้ดีที่สุดในแล้ว แต่ลืมขำเรื่องคุณข้าง ๆ ว่าที่แท้จริงแล้วเขาก้าวไกลไปกว่าเรา ยิ่งในโลกยุคปัจจุบันผู้คนต่างมีความคิดสร้างสรรค์มีปรากฏการณ์ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ฉะนั้น การไม่เปิดตาติดตามข้อมูลข่าวสารจะเป็นอุปสรรคของการพัฒนา ไม่ต่างไปจากกบในกะลาครอบ

เปิดที่ 3 คือ เปิดตำรา หมายถึง การขวนขวาย แสวงหาแหล่งศึกษาเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา จากผู้รู้ เอกสาร ตำรา สำหรับผู้ที่ต้องการพัฒนาต้องเป็นนักอ่านที่ดี ศึกษาให้มาก ๆ

เปิดที่ 4 คือ เปิดประตู หมายถึง เราพร้อมที่จะก้าวออกไปสู่สังคม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ พร้อมที่จะให้คนอื่นหรือองค์กรอื่นเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาซึ่งกันและกัน ด้วยความเชื่อที่ว่าในการพัฒนานั้น หากศึกษาเรียนรู้ตามลำพัง จะมีการพัฒนาก้าวหน้าไม่รวดเร็ว เท่ากับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการพัฒนาซึ่งกันและกัน

เปิดที่ 5 คือ เปิดตัว เป็นการเผยแพร่ความรู้หรือความดีงาม ความมีคุณค่าใด ๆ ในตัวเรา ในอันที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนและส่วนรวม

หลัก 5 เปิดจะช่วยให้เราสามารถพัฒนาตนเอง พัฒนาองค์กรให้ประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ไม่ยาก ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารสถานศึกษาก็จะต้องมีการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตนเองให้สอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษา โดยเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้เป็นสำคัญ ปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นคุณภาพ และเน้นผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

การปฏิรูปการศึกษาจะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือกันทุกฝ่าย โดยเฉพาะผู้บริหารการศึกษาทุกระดับจะต้องมีความเข้าใจตรงกันเพื่อให้เกิดการประสานงาน ตั้งแต่ระดับกระทรวงจนถึงระดับสถานศึกษา และนโยบายการศึกษาจะต้องเป็นนโยบายของชาติ ไม่ใช่ของพรรคการเมือง ขณะเดียวกันครูที่ปฏิบัติการสอนก็ต้องปฏิรูปตนเอง มีความตระหนักถึงคุณภาพของผู้เรียนเป็นหลัก นอกจากนี้ชุมชนก็ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เพราะการศึกษาในปัจจุบันเน้นความต้องการของชุมชนเป็นหลัก สำหรับการพัฒนาส่วนบุคคล ดังกล่าว วิรัตน์ บัวขาว (2543, หน้า 36) ได้เสนอแนวทางสำหรับการพัฒนา ดังนี้

1. พัฒนาด้านความรู้และต้องเป็นความรู้ในลักษณะสหวิชา คือ ต้องมีความเชื่อมโยงความรู้ในการประกอบอาชีพ ด้านการเมือง เศรษฐกิจสังคมและทำอะไรที่จะให้บุคคลในสังคม รู้วิธีแสวงหาความรู้ตลอดชีวิต

2. พัฒนาความคิด จิตใจ จิตสำนึก สังคมไทยยังขาดการเรียนรู้ การคิด การวิเคราะห์ มีช่องว่างในเรื่องของความคิดอ่าน และความคิด ค่านิยม ทำอย่างไรที่จะจัดระบบการศึกษา ในสังคมให้ประชาชนรู้จักคิด ใคร่ครวญให้มากขึ้น

3. พัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม ระบบการศึกษาของไทยที่ผ่านมา ยังไม่สามารถนำระบบสังคมไทยไปสู่สังคมที่มีจริยธรรม คุณธรรม ยังเป็นระบบที่ไม่สามารถที่จะผลิตคนดีให้แก่สังคมได้เพียงพอ และความสามารถในอดีตที่จะผลิตคนเก่งก็ลดน้อยลงไปด้วย การจัดการศึกษา จะต้องเน้นที่คุณธรรมเป็นเรื่องใหญ่

4. การพัฒนาด้านอุดมการณ์ เพราะอุดมการณ์สามารถนำไปผูกพันกับทุกเรื่อง ไม่ว่าเรื่องการศึกษา การเมือง ฯลฯ หากทุกคนมีความมุ่งมาดปรารถนาาร่วมกัน สังคมไทยก็จะบรรลุเป้าหมายได้เร็วขึ้น

5. พัฒนาด้านความสำนึกในหน้าที่ เพราะหากบุคคลในสังคมไม่ว่า ครู อาจารย์ ผู้ปกครองนักเรียน รู้จักหน้าที่ของตนเองก็จะทำให้การศึกษาสามารถพัฒนาคนให้มีคุณภาพ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้

ในการบริหารงานในสถานศึกษาจะดำเนินไปด้วยดี ต้องอาศัยบุคลากรในสถานศึกษา หากพิจารณาหน้าที่หลักของสถานศึกษา ก็คือ การจัดการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้เองสถานศึกษา หรือ หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จึงต้องมีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ เพื่อให้บุคลากรมีคุณภาพ ปฏิบัติงานให้ได้ประโยชน์สูงสุด นอกจากนี้ การพัฒนาบุคลากรยังเป็นขั้นตอนที่สำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนาทุก ๆ ด้าน เพื่อให้แผนงาน หรือโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ ทำให้คนมีความรู้ มีความสามารถ และมีทักษะในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพตามที่หน่วยงานต้องการ และยังส่งผลให้สถานศึกษาประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้า อันจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการพัฒนาประเทศอีกทางหนึ่งด้วย

ดังนั้นพอสรุปได้ว่า การพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาจะทำให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพช่วยให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา และเสริมสร้างศักยภาพให้เกิดขึ้นเอง ช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารในฐานะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงในสถานศึกษา จะต้องให้การสนับสนุนครูให้มีการพัฒนาตนเองได้ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพ และเป็นที่ยอมรับจากนักการศึกษา บุคคลทั่วไป และหน่วยงานอื่น ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษา

วัสดุ สื่อและอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน

วัสดุ สื่อและอุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอน ถือว่าเป็นเครื่องมือช่วยถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ ความรู้สึก เพิ่มพูนทักษะและประสบการณ์ สร้างสถานการณ์การเรียนรู้ กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการคิด เสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมแก่ผู้เรียน โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสื่อเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกคิด ฝึกทำ และสามารถสร้างองค์ความรู้ได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สำหรับสื่อการสอนนั้น ได้มีผู้ที่ให้ความหมายไว้ดังนี้ ปรีชาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 207) ได้กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง สิ่งที่น่าความรู้ไปสู่ผู้เรียน อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์หรือไม่ใช่สิ่งพิมพ์ก็ได้ ส่วน บุรชัย ศิริมหาสาคร (2545 ก, หน้า 49) ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำความรู้ไปสู่ผู้เรียน ทำให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ที่ต้องการ ทางด้าน จินตนา ไบกาชุยิ (ม.ป.ป. , หน้า 11) ได้กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุ หรือเครื่องมือที่จัดทำขึ้น ซึ่งมีข้อมูลเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ และกมล เวียสุวรรณและนิตยา เวียสุวรรณ (2540, หน้า 11) ได้กล่าวถึงสื่อการสอน ว่าหมายถึง ตัวกลางที่ทำหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้อง รวดเร็ว เป็นผลทำให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการสอนได้ถูกต้อง เหมาะสม

จากความหมายที่กล่าวมา พอสรุปได้ดังนี้ สื่อการเรียนการสอน หมายถึง เครื่องมือที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง นำข้อมูลและความรู้ไปสู่ผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ทางด้านกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545, หน้า 6 – 7) ถือว่าสื่อเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ มีอิทธิพลสูงต่อการกระตุ้นให้ผู้เรียนกลายเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีบทบาท ให้คุณค่าและให้คุณประโยชน์ต่าง ๆ เช่น

1. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดรวบยอดได้ง่ายขึ้น รวดเร็วขึ้น
2. ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นสิ่งที่กำลังเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและเป็นกระบวนการ
3. ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
4. สร้างสภาพแวดล้อมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่แปลกใหม่ น่าสนใจ และทำให้อยากรู้อยากเห็น
5. ส่งเสริมการมีกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียน
6. เกื้อหนุนผู้เรียนที่มีความสนใจและความสามารถในการเรียนรู้ที่ต่างกัน ให้เรียนรู้ได้เท่าเทียมกัน

7. ช่วยให้ผู้เรียนบูรณาการสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงกัน
8. ช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิธีการใช้สื่อและแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อการค้นคว้าเพิ่มเติม
9. ช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ในหลายมิติจากสื่อที่หลากหลาย
10. เชื่อมโยงโลกที่อยู่ไกลตัวผู้เรียนให้เข้ามาสู่การเรียนรู้ของผู้เรียน

ในทำนองเดียวกัน Dale 1969 (อ้างใน กมล เวียสุวรรณ และนิศยา เวียสุวรรณ, 2540, หน้า 44) กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการสอนไว้ ดังนี้

1. สามารถส่งเสริมความเข้าใจอันดี และส่งเสริมความเห็นอกเห็นใจระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียนในชั้นก็ได้
2. ทำให้ผู้เรียนสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมตามที่ประสงค์ได้
3. ทำให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชาที่เรียน ตรงกับความต้องการเป็นผล ทำให้เพิ่มแรงจูงใจให้เกิดการเรียนรู้ยิ่งขึ้น
4. ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้แปลก ๆ ใหม่ ๆ หลายด้านแก่ผู้เรียน
5. ทำให้การเรียนรู้มีความหมาย ทำให้ผู้เรียนที่มีระดับสติปัญญาแตกต่างกันมาก ๆ เข้าใจเนื้อหาวิชาที่เรียนเช่นเดียวกัน

6. เราใจให้ผู้เรียนนำเอาความรู้ที่ได้เรียนไปใช้อย่างมีความหมาย
 7. ทำให้ผู้เรียนมีปฏิริยาสะท้อนกลับ ซึ่งช่วยให้ทราบว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพียงใด
 8. ทำให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ที่สมบูรณ์ เกิดมีมโนภาพที่ถูกต้องและมีความหมาย
 9. ช่วยขยายและเพิ่มพูนขอบเขตของประสบการณ์ของผู้เรียนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
- ช่วยให้จดจำได้เร็วและแม่นยำยิ่งขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยคำอธิบาย
10. ทำให้ผู้เรียนเกิดความกระจำแจ่มแจ้งเป็นระเบียบ

ส่วน บุรชัย ศิริมหาสาคร (2545 ข, หน้า 49 – 50) ได้จำแนกสื่อการเรียนการสอนออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. สื่อที่เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ เช่น เครื่องฉายสไลด์ โทรทัศน์ วิทยุคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อประเภทนี้ต้องอาศัยความรู้ในแบบต่าง ๆ มาป้อนผ่านเครื่องมือไปสู่ผู้เรียน
2. สื่อที่เป็นวัสดุ เป็นวัสดุสิ้นเปลืองที่ใช้แล้วหมดไป เช่น फिल्मถ่ายรูป รูปภาพ เป็นต้น
3. สื่อที่เป็นเทคนิคหรือวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ครูและนักเรียนร่วมกันจัดขึ้น

เช่นเดียวกับ Gerlach and Ely 1971 (อ้างใน กมล เวียสุวรรณ และนิตยา เวียสุวรรณ, 2540, หน้า 40 – 41) ได้แบ่งสื่อการสอนออกเป็น 8 ประเภท คือ

1. ของจริงและตัวบุคคลรวมทั้งสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น การสาธิต การทดลอง การศึกษานอกสถานที่
2. สื่อการสอนประเภทภาษาพูดหรือภาษาเขียน หมายถึง คำพูด คำรา วัสดุตีพิมพ์ คำอธิบายในสไลด์ พิมพ์สตรีป แผ่นภาพโปรงใส
3. วัสดุกราฟฟิก เช่น แผนภูมิ แผ่นภาพ แผ่นสถิติ โปสเตอร์ การ์ตูน แผนที่ ลูกโลก ภาพวาด ฯลฯ วัสดุประเภทนี้นอกจากจะนำมาใช้โดยตรงแล้ว ยังปรากฏในหนังสือ ตำรา แบบเรียน หนังสืออ้างอิงต่าง ๆ บนแผ่นภาพโปรงใสในฟิล์มสตรีป สไลด์ เป็นต้น
4. ภาพนิ่ง เป็นภาพที่ได้จากการถ่ายภาพ สไลด์ และฟิล์มสตรีป
5. ภาพเคลื่อนไหว ได้แก่ ภาพยนตร์ โทรทัศน์
6. การบันทึกเสียง ได้แก่ เสียงจากเทปบันทึกเสียง จากแผ่นเสียง จากร่องเสียงของฟิล์มภาพยนตร์ ฯลฯ

7. สื่อประเภทการสอนแบบโปรแกรม เป็นสื่อการสอนที่จะต้องจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า อาจมีสื่อทางโสตทัศนะเข้าช่วย เช่น แบบเรียนโปรแกรม บทเรียนสำเร็จรูปที่ใช้กับเครื่องช่วยสอน หรือใช้คอมพิวเตอร์

8. สื่อประเภทสถานการณ์จำลองและชุดการสอน ได้แก่การแสดงบทบาทละครในงาน
ขณะที่ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2546, หน้า 212) ได้กล่าวถึงการใช้สื่อการสอน
ควรจะมีจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. สร้างความรู้ที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดแนวคิด และได้ประสบการณ์ตรง
มากขึ้น

2. เร้าความสนใจ และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับนักเรียน นักศึกษา

3. ให้นักเรียน นักศึกษาสามารถจำสิ่งที่เรียนได้ในระยะยาว

4. นำสิ่งที่ประสบการณ์ตรงมาสู่ห้องเรียนมากขึ้น

5. สร้างพื้นฐานในด้านความคิดสร้างสรรค์ให้แก่ นักเรียน นักศึกษา

6. เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาเข้าใจเนื้อหาวิชาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

7. เสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้

8. เป็นเครื่องมือที่ทบทวน สรุปเนื้อหาวิชาที่มีความสัมพันธ์กัน

9. ทำให้นักเรียน นักศึกษามีส่วนร่วมในบทเรียนที่กำลังเรียนอยู่

10. ช่วยให้นักเรียนเรียนได้เร็วขึ้น

ดังนั้นในการใช้วัสดุ สื่อและอุปกรณ์ สำหรับการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็น
สำคัญนั้น ควรจะมีหลักเกณฑ์ หรือแนวพิจารณาการเลือกใช้สื่อ ดังที่ วุฒิชัย ประสานสอย (2545,
หน้า 32 – 44) กล่าวว่า สื่อแต่ละชนิดสามารถตอบสนองความต้องการในการใช้งานให้ได้คุณภาพ
มากที่สุดนั้น ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจองค์ประกอบหรือหน้าที่เฉพาะของสื่อ นั้น ๆ ดังนั้นจึงเป็นภารกิจ
ของครู ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะต้องศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับหลักเกณฑ์
การพิจารณาเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน ดังนี้

1. เลือกสื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การสอน

วัตถุประสงค์การสอนจะเป็นตัวกำหนดให้ทราบว่า จะให้ผู้เรียนทำอะไร เรียนรู้อะไร
วิธีการนี้ต้องกระทำภายใต้สถานการณ์ใด และต้องมีปริมาณหรือคุณภาพอย่างไร การใช้

วัตถุประสงค์การสอนเป็นแนวทางในการพิจารณาเลือกสื่อ ทำให้สามารถเลือกสื่อได้อย่างมี
ความหมายต่อกระบวนการเรียนรู้ เพราะวัตถุประสงค์การสอนที่มีความชัดเจนย่อมรับประกันได้ว่า
สิ่งเร้าที่เสนอโดยสื่อที่เลือกใช้จะเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสอน

2. เลือกสื่อที่เหมาะสมกับลักษณะผู้เรียน

กล่าวคือ จะต้องเลือกสื่อให้เหมาะสมกับลักษณะผู้เรียน ซึ่งมีความแตกต่างกัน

4 ประการ คือ

2.1 สภาพทั่วไป ได้แก่ อายุ เพศ

2.2 สภาพทางการศึกษา ได้แก่ การใช้ภาษา วิธีการเรียน ประสบการณ์เดิม ทักษะ

2.3 สภาพทางสังคม ได้แก่ วัฒนธรรม พื้นฐานทางครอบครัว อาชีพ สภาพทาง

เศรษฐกิจ

2.4 สภาพทางจิตใจ ได้แก่ ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะ ทักษะ ความสนใจ

3. เลือกสื่อโดยพิจารณาประสิทธิภาพของสื่อ

ตามหลักการนี้จะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ องค์ประกอบของสื่อชนิดต่าง ๆ แต่ละชนิดและการเสนอสื่อชนิดนั้น ๆ ว่ามีลักษณะเช่นไร มีคุณสมบัติอย่างไร เป็นการพิจารณาสื่อตามคุณลักษณะของสื่อและการรับรู้ของบุคคล

4. การเลือกสื่อโดยใช้หลักความเหมาะสม

การเลือกสื่อวิธีนี้จะเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจว่า จะสอนอะไร ผู้เรียนจะต้องทำกิจกรรมการเรียนรู้อย่างไรบ้าง เช่น จะต้องดู ฟัง อ่าน อภิปราย หรือฝึกปฏิบัติอะไรบ้าง จึงจะบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ดังนั้นจึงต้องเลือกสื่อให้เหมาะสมกับความจำเป็น

5. การเลือกสื่อโดยคำนึงถึงความถูกต้องเที่ยงตรง

สื่อที่เลือกนั้นจะต้องมีเนื้อหาถูกต้อง เที่ยงตรง เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อนเกินไป มีความทันสมัย อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน เช่น 90 / 90 ความคิดรวบยอด การสรุป ค่านิยม และตัวแบบจะต้องถูกต้อง

6. การเลือกสื่อโดยยึดหลักคุณภาพ

สื่อที่ใช้จะต้องมีคุณภาพดี เทคนิคการจัดทำดี มีระบบการจัดทำดี มีความประณีต มีความชัดของภาพและเสียงหรือข้อความ ตัวอักษร รูปภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ควรเลือกสื่อที่มีคุณค่าทางการเรียนรู้มากกว่าสื่อที่จัดทำอย่างสวยงาม แต่ไม่มีคุณค่าทางการเรียนรู้

7. การเลือกสื่อโดยยึดหลักความเหมาะสมกับราคาค่าใช้จ่ายและความพยายาม

ครูจะต้องเลือกสื่อที่อยู่ในฐานะที่จะจัดหาได้ จัดทำได้ จัดซื้อได้ หรือขอยืมได้ เปรียบเทียบคุณค่าของสื่อกับประโยชน์ที่ได้คุ้มกับราคา คุ้มกับการลงทุนและความพยายาม

8. การเลือกสื่อโดยยึดหลักการพิจารณาใช้สื่อประสม

สื่อบางชนิดแม้ว่าจะเหมาะสมกับวัตถุประสงค์การสอน แต่ถ้าใช้ตามลำพังอาจทำให้บทเรียนน่าเบื่อ หรือไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร การใช้สื่อหลายชนิดหรือสื่อประสมต้องมั่นใจว่าสื่อที่ใช้ นั้นจะต้องไม่คาดหวังว่านักเรียนจะแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้า 2 สิ่งที่เข้ากันไม่ได้ในเวลาเดียวกัน

9. หลักการประยุกต์หลักการใช้สื่อมาใช้ในการเลือกสื่อ

จะใช้สื่อกับการสอนจริงได้อย่างไร ซึ่งมีหลักการดังนี้ คือ

9.1 ในการถ่ายโอนความรู้จากสภาพการณ์เรียนนำมาใช้ปฏิบัติจริง จะเกิดผลดีได้ถ้าเนื้อหาและกระบวนการของสื่อได้เสนอสิ่งเร้าตรงกับพฤติกรรมที่กำหนดไว้

9.2 การเรียนรู้เกี่ยวกับความจริงหรือความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรมจะเรียนได้ดีถ้าใช้สื่อที่เหมาะสมกับความจริงหรือความคิดรวบยอดนั้น

9.3 สื่อที่ใช้เป็นตัวอย่างของความคิดรวบยอดที่จะเรียนนั้น ควรจะเป็นสื่อที่ช่วยในกระบวนการเรียนด้วย

9.4 สื่อที่นำมาเสนอเนื้อหาที่มีหลายความคิดรวบยอด มีข้อเท็จจริง ข้อสนเทศมาก ควรจะมีเครื่องชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาพกับข้อความ ส่วนมากจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งมีข้อความบรรยายและมีภาพประกอบ

9.5 ในการสอนเกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่เป็นคำพูด หรือคำศัพท์ หรือความคิดรวบยอดซึ่งเป็นนามธรรมนั้น ผู้สอนควรเลือกใช้สื่อที่สามารถนำเสนอข้อเท็จจริง หรือความคิดรวบยอดอันเป็นนามธรรมในรูปแบบสิ่งชี้แนะที่มีประสิทธิภาพ

9.6 หลักการเลือกใช้สื่อที่ช่วยสร้างความสนใจตลอดเวลา โดยเลือกใช้สื่อหลายชนิดในเรื่องเดียวกันหรือตัวอย่างเดียวกัน

ในทำนองเดียวกัน จินตนา ใบกาชุย (ม.ป.ป., หน้า 21 – 24) ได้กล่าวว่า การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ และผู้สอนจะต้องรู้จักเลือกสื่อให้เหมาะสมกับการเรียนการสอนของตนในชั้นเรียน สิ่งที่ต้องพิจารณาในการเลือกสื่อการเรียนการสอน มีดังนี้

1. วิเคราะห์หลักสูตร

ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับแนวคิด ปรัชญา จุดมุ่งหมาย หลักการ และโครงสร้างของหลักสูตรแม่บท ให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง จะได้มองเห็นทิศทางของหลักสูตร และมีแนวคิดพื้นฐานในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้ถูกต้องตามแนวทางที่หลักสูตรมุ่งหวัง

2. ศึกษาเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

การที่จะเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น นอกเหนือจากการวิเคราะห์หลักสูตรแล้ว จะต้องศึกษาเอกสาร คู่มือหลักสูตร คู่มือการสอน แผนการสอน หรือศึกษาจากบุคลากร และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนตามความเหมาะสม ปัจจัยดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมให้การเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนเกิดผลสัมฤทธิ์ตามความต้องการมากขึ้น

3. กำหนดสื่อการเรียนการสอนที่จะใช้

สิ่งที่ผู้สอนควรคำนึงเกี่ยวกับการกำหนดสื่อการเรียนการสอนก็คือ การส่งเสริมให้มีการใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย ให้โอกาสนักเรียนเลือกข้อมูลจากหนังสือเรียน และศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากหนังสือเสริมประสบการณ์ที่มีในห้องสมุด รวมทั้งการใช้สื่อทัศนวัสดุ และอุปกรณ์บางประเภทเข้ามาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

4. วิธีการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอน มีดังนี้

4.1 วิเคราะห์หนังสือเรียนที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

4.2 ศึกษาหนังสือเสริมประสบการณ์ ตามรายชื่อที่กรมวิชาการเสนอแนะให้ใช้ประกอบการเรียนการสอน

4.3 ศึกษาและรวบรวมหลักฐานทางประวัติศาสตร์และแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ในท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาวิชาได้โดยตรงและชัดเจนยิ่งขึ้น

4.4 นำข่าวสารเหตุการณ์ มาเป็นข้อมูลเสริมในการเรียนการสอน

4.5 พิจารณาว่าสื่อทัศนวัสดุประเภทใดควรนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอน

4.6 พิจารณาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ เพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ตามเห็นสมควร

สื่อการสอนเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะ และกระบวนการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง ดังนั้น ครูที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญจะต้องเข้าใจ และมีความรู้เกี่ยวกับสื่อการสอน เพื่อจะได้คัดเลือกวัสดุ สื่อ และอุปกรณ์ให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา และตัวผู้เรียนแต่ละคน ผู้บริหารในฐานะผู้นำการปฏิรูปการศึกษาในสถานศึกษาจะต้องเข้าใจ และมีความรู้เกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอน ขณะเดียวกันก็ต้องให้การส่งเสริมสนับสนุนจัดหาวัสดุ สื่อ และอุปกรณ์การเรียนการสอน เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ครูในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และจะต้องกระตุ้นให้ครูที่ปฏิบัติการสอนได้ผลิตวัสดุ สื่อ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ และนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้มากยิ่งขึ้นด้วย

การนิเทศภายใน

การปฏิรูปการศึกษาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ ประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรแนวคิดและแนวการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตลอดจนการเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ของการศึกษา คุณภาพของการจัดการศึกษาที่จะประสบผลสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของครูผู้สอน การนิเทศการศึกษาจึงเป็นรูปแบบกระบวนการสำคัญอย่างหนึ่ง

ที่จะช่วยส่งเสริมให้มีการปรับปรุง พัฒนาระบบการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับการนิเทศการศึกษา ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษาให้ความหมายไว้แตกต่างกัน ดังนี้ ชารี มณีสรี (2542, หน้า 13) กล่าวว่า การนิเทศ คือ การพัฒนาหรืออรรถาภิธาน การให้บริการทางด้านเทคนิคจากผู้เชี่ยวชาญ การร่วมมือ และการประสานงาน ส่วน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (ม.ป.ป., หน้า 3) ได้สรุปว่า การนิเทศ หมายถึง กระบวนการจัดการบริหารการศึกษา เพื่อชี้แนะให้ความช่วยเหลือ และร่วมมือกับครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครู และเพิ่มประสิทธิภาพของนักเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของการศึกษา สำหรับ เขียวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 85) ได้สรุปว่า การนิเทศการสอน หมายถึง กระบวนการชี้แนะ แนะนำ และให้ความร่วมมือต่อกิจกรรมของครูในการปรับปรุงการเรียนการสอน เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

จากความหมายข้างต้นพอจะสรุปได้ว่า การนิเทศการศึกษา หมายถึง ความร่วมมือในการพัฒนาวิธีการจัดการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากที่สุด รวมถึงการแนะนำ และการให้บริการความรู้ทางการศึกษา

การนิเทศการศึกษาสามารถดำเนินการได้สองลักษณะ คือ การนิเทศภายใน และการนิเทศภายนอก การนิเทศภายในเป็นการจัดการของศึกษานิเทศก์ที่กระทำต่อโรงเรียน ส่วนการนิเทศภายนอก เป็นการจัดการของบุคลากรในโรงเรียนโดยเป็นความร่วมมือระหว่างผู้บริหารกับครูในโรงเรียน ขณะเดียวกัน เขียวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 131 – 132) ได้กล่าวถึง การนิเทศภายในโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมซึ่งผู้อยู่ในโรงเรียนร่วมกันจัดทำเพื่อให้ประสิทธิภาพการสอนของครูเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ผลสัมฤทธิ์ของเด็กนักเรียนซึ่งเป็นผลผลิตจากการสั่งสอนอบรมของครูในโรงเรียนสูงขึ้น และครูผู้สอนมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน มีความพึงพอใจที่จะกระทำหน้าที่ของตนให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นอีกต่อไป

การนิเทศการศึกษาเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและเป็นความต้องการที่จะจัดให้มีขึ้นในโรงเรียน โดยเฉพาะการนิเทศในโรงเรียนที่จะช่วยให้เกิดผลดีในการดำเนินงานของโรงเรียนหลายประการ คือ

1. เป็นการช่วยส่งเสริมกำลังของศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษาซึ่งมีไม่พอที่จะนิเทศการศึกษาได้อย่างทั่วถึง

2. การนิเทศโดยบุคลากรของโรงเรียนเองนั้น ผู้นิเทศเป็นผู้ใกล้ชิดกับปัญหาที่มีอยู่ในโรงเรียน ย่อมเป็นผู้รู้ปัญหาได้ดีและแก้ปัญหาได้ตรงจุดกว่าการที่จะให้คนภายนอกมานิเทศ

3. ผู้นิเทศในโรงเรียนเป็นผู้ที่คุ้นเคยกับครูอยู่แล้ว ทำให้บรรยากาศในการนิเทศทำได้อย่างเป็นกันเอง ไม่ต้องเสียเวลาในการทำความคุ้นเคยเหมือนศึกษานิเทศก์หรือผู้บริหารภายนอกโรงเรียน

4. ผู้นิเทศสามารถที่จะติดตามการปฏิบัติงานหรือผลการนิเทศได้ตลอดเวลา เพราะอยู่ใกล้ชิดกันและสามารถทำให้งานดำเนินไปถึงจุดหมายโดยไม่ขาดความต่อเนื่อง

ทางด้าน ชารี มณีสรี (2542, หน้า 53) ได้กล่าวถึงความรับผิดชอบในด้านการนิเทศการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา แบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1. ช่วยครูแต่ละคนในการทำการสอนให้ได้ผลดี แก้ปัญหาของครูแต่ละคนทั้งในด้านการสอน และปัญหาส่วนตัว นอกจากนั้นยังช่วยส่งเสริมให้ครูแต่ละคนมีความเจริญงอกงามในอาชีพอีกด้วย

2. เป็นผู้ประสานงาน และให้บริการแก่ครูทุก ๆ คนในด้านการสอน คือ ต้องช่วยเหลือครูทั้งด้านเนื้อหาที่จะสอน วิธีสอน การใช้อุปกรณ์ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการวัดผล การสอน

3. ทำหน้าที่เป็นวิทยากรที่ดีของครูในทุกโอกาส คือ สามารถให้คำปรึกษา แนะนำชี้แจงหรือชี้แหล่งวิทยากรที่ดีเหมาะสมกับครู

4. ประเมินผลการเรียนการสอน และโปรแกรมของโรงเรียนทั้งหมดเพื่อปรับปรุงให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ เขียวพา เดชะคุปต์ (2542, หน้า 134 – 135) ได้กล่าวถึงหลักการนิเทศภายในโรงเรียนที่ผู้เกี่ยวข้องน่าจะยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ สามารถสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. การนิเทศภายในโรงเรียนเป็นภารกิจที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องรับผิดชอบและมีส่วนรับรู้ต่อความก้าวหน้าของครูในโรงเรียนที่มีผลต่อเนื่องจากโรงเรียน

2. โรงเรียนต้องทำงานร่วมกันและใช้วิธีการประชาธิปไตยกับการดำเนินงาน กล่าวคือมีความเคารพในเหตุผลซึ่งกันและกัน เป็นความร่วมมือร่วมใจ และใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบวิทยาศาสตร์

3. โรงเรียนต้องเริ่มต้นด้วยการรู้สภาพปัญหาที่แท้จริงเสียก่อนแล้วจึงกำหนดแผนหรือแนวทางในการแก้ปัญหาขึ้น ๆ

4. โรงเรียนมุ่งเพื่อปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนไม่ใช่การจับผิด จึงต้องพยายามให้บุคลากรทุกฝ่ายเข้าใจและดำเนินงานให้เป็นไปตามอุดมการณ์ดังกล่าว

5. บุคลากรในโรงเรียนต้องยอมรับความจริงในแง่ที่ว่าไม่มีใครจะมีความสามารถหรือเชี่ยวชาญไปทุกเรื่อง

6. โรงเรียนมุ่งเน้นการสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเองเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีต่อกัน ทำให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การนิเทศภายในถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารสถานศึกษา การนิเทศภายในที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และความต้องการของครูจะช่วยให้ครูมีความมั่นใจ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการปฏิบัติงาน พัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษา สิ่งที่เกิดขึ้นจากการนิเทศจะส่งผลดีต่อสถานศึกษาเป็นที่ยอมรับของชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกฝ่าย

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

แนวทางหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ คือการปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง นอกจากกระบวนการเรียนการสอนแล้ว สิ่งสำคัญที่จะต้องแก้ไขและปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอนดังกล่าว ก็คือ การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง เนื่องจากเมื่อก่อนนิยมใช้ข้อสอบแบบเลือกตอบในการวัดและประเมินผลการศึกษาทุกระดับ ถึงแม้ว่าข้อสอบแบบเลือกตอบจะมีข้อดีหลายประการ เช่น สามารถวัดได้ครอบคลุมเนื้อหาทุกสาระวิชาที่เรียน ตรวจให้คะแนนรวดเร็ว เป็นข้อสอบที่เหมาะสมสำหรับวัดคนจำนวนมาก ๆ ฯลฯ แต่ข้อสอบดังกล่าวก็มีข้อจำกัดหลายประการคือ ไม่สามารถประเมินผลการเรียนที่เป็นความคิดชั้นสูง หรือซับซ้อนยิ่งขึ้นได้ ไม่เหมาะที่จะใช้กับวิชาที่เน้นการปฏิบัติจริง ด้วยเหตุผลและข้อจำกัดดังกล่าว จำเป็นต้องมีการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงเป็นแนวทางพัฒนาผู้เรียนอย่างแท้จริง สามารถประเมินทักษะ ความคิดชั้นสูงที่ซับซ้อน ตลอดจนความสามารถในการแก้ปัญหาและประยุกต์ใช้ความรู้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการประเมินที่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

(กระทรวงศึกษาธิการ, 2546, หน้า 13) ได้กำหนดว่า ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียน

โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา และให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรร โอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินของผู้เรียนมาประกอบพิจารณาด้วย

การประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง เป็นกระบวนการประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งการประเมินที่ปฏิบัติจริงมากกว่าประเมินจากแบบทดสอบ สำหรับการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลาย ๆ ความหมาย ดังนี้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539, หน้า 11) ได้ให้ความหมายของการประเมินตามสภาพจริงไว้ว่า เป็นกระบวนการสังเกต การบันทึก และรวบรวมข้อมูลจากงานหรือวิธีการที่นักเรียนทำเพื่อเป็นพื้นฐานของการตัดสินใจในการศึกษาถึงผลกระทบต่อดังกล่าวนั้น การประเมินผลตามสภาพจริงจะไม่เน้นการประเมินเฉพาะพื้นฐาน แต่จะเน้นการประเมินทักษะการคิดที่ซับซ้อนในการทำงานของผู้เรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และแสดงออก ส่วน อรรถีย์ มูลคำ และสุวิทย์ มูลคำ (2544, หน้า 175) ได้ให้ความหมายของการประเมินผลตามสภาพจริงไว้ว่า คือ การวัดประเมินผลกระบวนการทำงานในด้านสมอง หรือการคิดและจิตใจของผู้เรียนอย่างตรงไปตรงมาตามสิ่งที่ผู้เรียนกระทำ โดยพยายามตอบคำถามว่า ผู้เรียนทำอย่างไร และทำไมจึงทำอย่างนั้น การได้ข้อมูลมาจะช่วยให้ผู้สอนได้พัฒนาการเรียนของผู้เรียน และการสอนของผู้สอน ทำให้การเรียนการสอนมีความหมาย และทำให้เกิดความอยากในการเรียนรู้ นอกจากนี้ สมนึก นนธิจันทร์ (2544, หน้า 70) ได้สรุปว่า การประเมินผลจากสภาพจริงเป็นการประเมินผลที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยการแสดงออกหลาย ๆ ด้านเพื่อนำไปแก้ปัญหา โดยใช้ทักษะกระบวนการคิดที่ซับซ้อน ที่อยู่บนพื้นฐานของเหตุการณ์ที่เป็นจริงในทุกบริบทเท่าที่จะเป็นไปได้

จากความหมายของการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า หมายถึง การประเมินผลการเรียน โดยการประเมินจากการแสดงความสามารถที่สอดคล้องกับธรรมชาติการเรียนรู้และสภาพของผู้เรียนให้มากที่สุด

ทางด้าน ชาติรี เกิดธรรม (2545, หน้า 7) ได้ให้แนวทางในการประเมินผลการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่าควรมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินผลควรแสดงให้เห็นถึงความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน ทั้งทางด้านทักษะเชิงปฏิบัติ กระบวนการคิด และด้านความรู้

2. การประเมินควรให้ข้อมูลที่ถูกต้องและควรกระทำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้หลักฐานที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้า ที่สำคัญควรมีการปรับปรุงเป็นระยะ ๆ

3. การประเมินควรเป็นการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งรวมถึงการสังเกตทักษะในการปฏิบัติงานและผลงานสะสมด้วย

4. การประเมินควรกระทำด้วยความยุติธรรมและเสมอภาค โดยต้องมีการพิจารณาตกลงร่วมกันระหว่างผู้ที่มีส่วนร่วม

5. ผลการประเมินควรนำเสนอเป็นข้อมูลย้อนกลับที่ชัดเจน ครอบคลุม และเข้าใจง่าย ในทำนองเดียวกัน ภัทรา นิคมานนท์ (2543, หน้า 41) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการประเมินผลจากสภาพจริง ดังนี้

1. ต้องเสริมสร้างพัฒนาการและการเรียนรู้
2. เน้นให้เห็นพัฒนาการของผู้เรียนอย่างเด่นชัด
3. ให้ความสำคัญของจุดเด่นของผู้เรียน
4. ตอบสนองหลักสูตรที่เน้นสภาพจริง
5. มีพื้นฐานของสถานการณ์ที่เป็นจริง
6. มีพื้นฐานบนการแสดงออกของผู้เรียน
7. สอดคล้องกับการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
8. การจัดการเรียนการสอนจะมีการวิจัยและพัฒนาให้สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน

9. เป็นการเรียนรู้อย่างมีความหมาย
10. ตอบสนองได้กับทุกบริบท เนื้อหา สาระ และบูรณาการวิชาการต่าง ๆ
11. ตอบสนองการเรียนรู้และความสามารถของผู้เรียนอย่างกว้างขวาง
12. เกิดความร่วมมือกันระหว่างผู้ปกครอง ครู และนักเรียนรวมทั้งบุคคลในวิชาชีพอื่นจากแนวทางและลักษณะสำคัญของการประเมินผลจากสภาพจริงดังกล่าว ถือว่าเป็นการสนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้อย่างมีความหมาย เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล ตรงตามลักษณะของกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ทางด้าน เอกรินทร์ สีมหาศาล (2546, หน้า 390 - 395) ได้กล่าวถึงเทคนิคและวิธีการวัดประเมินผลที่นิยมกันแพร่หลายว่ามีลักษณะ ดังนี้ คือ

1. การมอบหมายภาระงานตามที่คุณสอนกำหนด (Structured on Demand Tasks)

เป็นงานที่คุณเรียนต้องลงมือปฏิบัติภายใต้การควบคุมดูแลของคุณสอนเกือบทุกขั้นตอนของการทำงาน คุณสอนจะระบุให้คุณเรียนแสดงความสามารถไว้ในทุกขั้นตอนและบอกผลงานพร้อมแจ้งเกณฑ์ในการประเมินภาระงานให้คุณเรียนทราบล่วงหน้า เป็นการวัดผลการปฏิบัติของคุณเรียนหรือความถนัดทางการเรียนของคุณเรียน

2. การปฏิบัติภาระงานที่คุณเรียนเป็นผู้กำหนดขั้นตอนของการปฏิบัติ

ผลการเรียนรู้บางข้อต้องการให้คุณเรียนแสดงความเข้าใจในกระบวนการ ขั้นตอนกรรมวิธีต่าง ๆ โดยแสดงความสามารถให้เห็นถึงการนำเสนอทางเลือกของการปฏิบัติ และการใช้ทรัพยากรที่ถูกต้อง ด้วยวิธีการเขียนอธิบาย โดยให้คุณสอนประเมินความเข้าใจของคุณเรียน

3. การปฏิบัติภาระงานที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ (Naturally Occurring Tasks)

เป็นงานที่คุณเรียนเคยปฏิบัติมาแล้วหรือทำอยู่เป็นประจำ จนกระทั่งได้ผลงานชิ้นที่ดีที่สุด เพราะเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้จนชำนาญ

4. การจัดทำโครงการที่จำเป็นต้องใช้ระยะเวลานาน (Long Term Projects)

ควรเป็นโครงการที่คุณเรียนจัดทำเป็นรายบุคคล และเป็นโครงการที่คุณเรียนคิดขึ้นเอง ต้องนำประสบการณ์ความรู้ที่มีอยู่มาบูรณาการให้เข้ากับความสามารถด้านต่าง ๆ จนประยุกต์ออกมาเป็นโครงการที่เป็นประโยชน์ตรงตามเป้าหมายการเรียนรู้ของหลักสูตร

5. การแสดงผลงาน การสาธิต (Demonstrations)

เป็นการแสดงความสามารถของคุณเรียน เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า คุณเรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ และทักษะนำมาปฏิบัติภาระงาน หรือเป็นชิ้นงานที่มีความสลับซับซ้อนยากกว่างานที่เคยปฏิบัติมาแล้ว เพื่อยืนยันความก้าวหน้า และความสามารถในระดับที่สูงขึ้นของคุณเรียน

6. การทดลอง (Experiments)

เป็นการทดลอง พิสูจน์ผลต่าง ๆ เป็นภาระงานที่คุณเรียนต้องทำตามคำสั่งของคุณสอน แต่คุณเรียนต้องเป็นผู้วางแผน และปฏิบัติตามขั้นตอนการทดลอง และประมวลผลต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพื่อต้องการให้คุณเรียนมีลักษณะใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สังเกต สามารถใช้ทักษะสืบสวนสอบสวนเป็นทักษะส่วนหนึ่งของการเรียน

7. การนำเสนอผลการเรียนรู้โดยวิธีพูดรายงาน (Oral Presentations)

เป็นการเปิดโอกาสให้คุณเรียนแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการค้นคว้า และทักษะการพูดเป็นการสื่อสาร ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร

8. การจัดทำแฟ้มสะสมงาน (Portfolios)

เป็นผลงานของผู้เรียนที่เก็บรวบรวมไว้เฉพาะชิ้นงานที่ต้องการนำเสนอชิ้นงานที่ดีที่สุด เพื่อเป็นหลักฐานแสดงถึงความเจริญงอกงามทางสติปัญญา ความก้าวหน้าทางการเรียน และความสามารถหรือความถนัดของผู้เรียนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ๆ

จากเทคนิคและวิธีการวัดประเมินผลที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย จะเห็นได้ว่าการจัดทำแฟ้มสะสมงานถือเป็นนวัตกรรมที่สำคัญประเภทหนึ่งของการประเมินผลดังกล่าว สำหรับการประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมงาน ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลาย ๆ ความหมายดังนี้ สุวิทย์ มูลคำ (2544, หน้า 27) ได้กล่าวว่า แฟ้มสะสมงาน หมายถึง สิ่งที่เก็บรวบรวมตัวอย่าง (amples) หรือ บางส่วนของหลักฐาน (Evidences) ที่แสดงถึงผลสัมฤทธิ์ ความสามารถ ความพยายามหรือความถนัดของบุคคล หรือประเด็นที่ต้องจัดทำแฟ้มสะสมงานไว้อย่างเป็นระบบ โดยบุคคลนั้นและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการทำแฟ้มร่วมกัน ทางด้าน สมนึก นนธิจันทร์ (2544, หน้า 99) สรุปว่า การประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมงานดีเด่น (Portfolio Assessment) เป็นการวัดและประเมินผลวิธีการหนึ่ง ในการประเมินสภาพที่แท้จริงของผู้เรียน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลและสร้างเอกสารหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียน อย่างมีจุดประสงค์ ผลงาน เอกสาร หลักฐานนั้น ๆ จะแสดงถึงความพยายาม ความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผู้สอนจะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผลงานหรือชิ้นงาน กำหนดเกณฑ์การประเมิน ตลอดจนแสดงความรู้สึกที่มีต่อผลงานนั้น อันจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตนเอง สามารถคิดหาแนวทางที่จะพัฒนาปรับปรุงตนเองและเป็นผู้ที่นำตนเองได้ ในขณะที่ บวรชัย ศิริมหาสาร (2545 ข, หน้า 9) ได้กล่าวสรุปว่า แฟ้มผลงาน หมายถึง ภาชนะหรือแหล่ง ที่เก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและเป็นตัวอย่างผลงานดีเด่นที่ผ่านการคัดเลือกแล้ว เพื่อใช้เป็น หลักฐานที่แสดงถึงพัฒนาและความสำเร็จในการทำงานของบุคคล

จากความหมายของแฟ้มสะสมงานในทัศนะของบุคคลต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า แฟ้มสะสมงานเป็นการเก็บเอกสาร หลักฐานอย่างเป็นระบบระเบียบ ที่สะท้อนถึงความก้าวหน้า และศักยภาพของแต่ละบุคคลตามความเป็นจริง

สำหรับ สุวิทย์ มูลคำ (2540, หน้า 12) ได้สรุปการประเมินผลโดยใช้แฟ้มสะสมงาน มีขั้นตอนสำคัญ 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผนการจัดทำแฟ้มสะสมงาน
2. การเก็บรวบรวมผลงาน
3. การคัดเลือกผลงานหรือหลักฐาน

4. การแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกต่อผลงาน
5. การตรวจสอบความสามารถของตนเอง
6. การประเมินผลงาน
7. การแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับผลงาน
8. การปรับเปลี่ยนผลงาน
9. การจัดระบบของแฟ้มสะสมงาน
10. การจัดนิทรรศการแสดงผลงานของนักเรียน

แฟ้มสะสมงานของนักเรียนจึงเป็นเครื่องมือที่บ่งบอกถึงความสามารถที่แท้จริง และกระตุ้นชักนำให้ผู้เรียนประเมินผลการทำงาน และค้นพบความก้าวหน้าของตน เป็นการประเมินผลย่อยเพื่อพัฒนาผู้เรียน สามารถนำไปใช้ประกอบการให้ระดับคะแนนเพื่อตัดสินผลการเรียนได้ และสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ ครูผู้สอน ดังนั้น เมื่อครูผู้สอนกำหนดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาแล้ว จะต้องกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้ คุณลักษณะของผู้เรียน และผลการประเมินที่คาดหวังจากผู้เรียนด้วย สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้สอนเห็นทิศทางของการเรียนการสอน การวัด และประเมินผล และสังเกตเห็นพฤติกรรมตามสภาพที่แท้จริงที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนแต่ละคน และตรงกับจุดประสงค์ การประเมินผลตามหลักสูตรจริง ๆ ในทำนองเดียวกัน บุรชัย ศิริมหาสาคร (2541, หน้า 232) ได้กล่าวว่า แฟ้มสะสมงานยังมีส่วนสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของนักเรียนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นการตัดสินผู้เรียนด้วยผลงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือกว่าการใช้คะแนนสอบเพียงอย่างเดียวซึ่งเป็นนามธรรมเกินไป หากครูทุกคนตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของแฟ้มสะสมงานและได้นำไปใช้กับผู้เรียนอย่างจริงจัง แฟ้มสะสมงานจะเป็นนวัตกรรมใหม่ทางการศึกษา ที่จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ คุณธรรม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์และพัฒนาคุณภาพของครูให้ไปสู่ความเป็นครูมืออาชีพตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะที่เป็นผู้นำการปฏิรูปการศึกษาในองค์กร จะต้องส่งเสริมให้ครูได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อปวงชน การที่สถานศึกษามีอิสระ

ในการบริหารและการจัดการที่เป็นของตนเอง มีความคล่องตัว มีเสรีภาพทางวิชาการ โดยมี

คณะกรรมการสถานศึกษา และตัวแทนของชุมชน ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนนั้น ผู้บริหารจึงต้องเน้นการทำงานร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น เพื่อร่วมกันวางแผนการดำเนินงานด้านการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบท และความต้องการของชุมชน เพราะสถานศึกษาเป็นผู้ผลิต และพัฒนาบุคลากรให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสมป้อนให้กับชุมชน ภารกิจนี้ทำให้สถานศึกษามีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนโดยตรง การให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการศึกษาเป็นผลดีต่อสถานศึกษาและชุมชน

ทางด้าน ทศนา แสงศักดิ์ (2548, หน้า 45 – 46) ได้กล่าวถึงประโยชน์และคุณค่าของการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีหลายประการ คือ

1. เกิดกระบวนการกลุ่มและการทำงานร่วมกัน การปฏิบัติงานเป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่นหรือชุมชน ต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน ถ้าเกิดจากความคิดเห็นของสถานศึกษาแห่งเดียวย่อมไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และไม่เกิดกระบวนการพัฒนาร่วมกัน
2. เป็นการกระจายอำนาจให้ชุมชน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมบริหารและจัดการศึกษา ได้ทราบปัญหาที่แท้จริงและยังเป็นการลดภาระการทำงานจากส่วนกลาง
3. ทำให้ใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างคุ้มค่า การที่ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทุกคนจะร่วมกันดูแลการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งคน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนรวม
4. ช่วยในเรื่องระบบการติดตามผล สถานศึกษา และชุมชนจะควบคุมดูแล ตรวจสอบการทำงานให้เป็นไปตามข้อตกลงร่วมกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน
5. สร้างจิตสำนึกที่ดีในการทำงานเพื่อเด็ก สังคมและส่วนรวมมากกว่าการทำงานเพื่อตนเอง

ขณะที่ สมสมัย เพื่องาม (2456, หน้า 57– 58) ได้กล่าวถึงผลดีที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา เช่น โรงเรียนสามารถจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และความต้องการของชุมชน ทำให้ผู้จบการศึกษากลับเข้าไปทำงานในชุมชนของตนได้ การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับคนในชุมชนจะนำไปสู่ความรับผิดชอบต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน การมีส่วนร่วมช่วยให้การศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถนำความรู้ที่ได้เรียนจากโรงเรียนไปใช้ประโยชน์ได้จริง เพราะเป็นความรู้ที่ตอบสนองต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้มีการใช้ทรัพยากรใน

ท้องถิ่นมากขึ้น ดังนั้น ชุมชนและโรงเรียนควรให้ความร่วมมือช่วยเหลือกัน เป็นการพัฒนาสังคม พัฒนาผู้เรียน และช่วยให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้าด้วย

ส่วน พนิจดา วีระชาติ (2542, หน้า 30) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้บริหารต่อชุมชนไว้ ดังนี้ คือ

1. ผู้บริหารต้องตระหนักในความสำคัญของชุมชน ในฐานะที่ชุมชนเป็นถิ่นที่อยู่อาศัย เป็นที่ทำมาหากิน และเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขทุกคน การดำรงชีวิตในชุมชนกับการให้การศึกษาในโรงเรียนจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กัน และพัฒนาเจริญก้าวหน้าควบคู่กันไปในทุก ๆ ด้าน
2. ผู้บริหารเป็นบุคคลสำคัญในการที่จะกระตุ้นให้ครู และบุคลากรทางการศึกษาสนใจเอาใจใส่ทำความเข้าใจชุมชนทำชุมชนให้เป็นประโยชน์ในการให้การศึกษาและสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
3. ผู้บริหารต้องทำตนให้เป็นที่ยอมรับในความรู้ ความสามารถ ในการปฏิบัติตนทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และการดำรงชีวิต ผู้บริหารจะต้องแสดงให้เห็นถึงเจตนาดี และความจริงใจต่อชุมชนในการที่จะสร้างความก้าวหน้าให้แก่โรงเรียน และชุมชน
4. ผู้บริหารต้องทำตนให้สามารถติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เข้าพบได้สะดวก
5. ผู้บริหารต้องเป็นผู้ที่รู้จักบุคลากรในโรงเรียนดี รู้จักใช้บุคลากรเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์ และเป็นผู้นำในการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน
6. ผู้บริหารเป็นผู้กระตือรือร้นในการทำความเข้าใจกับชุมชน ร่วมมือกับชุมชน และต้องถือว่าการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญยิ่งในการนำโรงเรียนเข้าสู่ชุมชน และนำชุมชนเข้าสู่โรงเรียน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน โดยวิธีการให้การศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ
7. ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียน หรือสนับสนุนให้ครูในโรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน พัฒนาชุมชนไปตามแนวทางที่ต้องการ

จะเห็นว่าผู้บริหารมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง และสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นด้วยสติปัญญาของตนเอง สามารถดำรงความเป็นอยู่ของสังคม ชุมชนและชาติให้มีความเจริญก้าวหน้าอยู่ร่วมกับสังคมโลกได้อย่างมั่นคง และสันติ

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาการศึกษาที่เกี่ยวข้อง และงานศึกษาที่ใกล้เคียง มาพิจารณาในครั้งนี้ ได้แก่

อัมพร ฟู่งเฟื่อง (2541, หน้า 76 – 78) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัด เทศบาลเมืองเชียงราย พบว่า การกำหนดเป้าหมายและการวางแผนงานวิชาการ มีการกำหนด ชัดเจน โดยฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการเป็นส่วนใหญ่ ในขณะเดียวกันพนักงานครูทุกคน ก็มีส่วนร่วมด้วย ทั้งนี้ได้ใช้ข้อมูลตลอดจนสภาพปัญหาทางวิชาการมาเป็นพื้นฐานในการวางแผน และกำหนดเป้าหมาย และเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญเป็นอันดับแรก ส่วนเรื่องการจัดการเรียนการสอน พบว่า มีการศึกษาจุดประสงค์ เนื้อหา แผนการสอน เอกสารที่เกี่ยวข้อง ทำบันทึกการสอนล่วงหน้า ใช้วิธีสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเน้นทักษะกระบวนการ ซึ่งผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนการสอนมากที่สุด รวมทั้งสนับสนุนให้แข่งขันทักษะทางวิชาการในโอกาส ต่าง ๆ มีบรรยากาศในการเรียนการสอน ส่งเสริมประชาธิปไตย มีการระดมพลังสมอง อภิปราย ค้นคว้าหรือแม้กระทั่งการแบ่งกลุ่มผู้เรียน เป็นต้น สำหรับเรื่องวัสดุการเรียนการสอน พบว่า มีการจัดซื้อจัดหาให้เพียงพอ ทั้งแบบเรียน ครูภัณฑ์และนวัตกรรม รวมทั้งมีการสำรวจ ความต้องการก่อนการจัดซื้อ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้สอนคือผู้ใช้สื่อย่อมทราบถึงความต้องการของ ตนเองดีว่าต้องการสื่อใด เพื่อใช้ในการเรียนการสอน

ทางด้าน เอบี ตุ่นไซสง (2541, หน้า 48 – 51) ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนของ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา พบว่า ด้านการวางแผนการเรียนการสอน ครูมีการจัดแผนการเรียนและคัดเลือกแผนการเรียน ของนักเรียน มีความเหมาะสม มีการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหา ส่วนในด้านการจัดหลักสูตร ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นยังไม่สามารถดำเนินการได้มากเท่าที่ควร สำหรับการจัดการเรียน การสอน ครูได้จัดทำแผนการสอนตามแนวทางของหลักสูตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ที่เน้น การเรียนการสอนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง มีการใช้สื่อ วัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยี ประกอบการสอนมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากครูตระหนักถึงประโยชน์ที่นักเรียนจะได้รับ ทางด้าน การนิเทศภายในที่มีประสิทธิภาพนั้นยังมีค่อนข้างน้อย นอกจากนี้เรื่องการจัดทำแผนการสอน ความร่วมมือของชุมชน และการวัดผลและประเมินผลนั้น พบว่า มีการปฏิบัติเป็นที่น่าพอใจ ชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาการเรียนการสอนเป็นอย่างดี

ส่วน เจียมพดล ไชยาลักษณ์ (2542, หน้า 58 – 60) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการปฏิรูปโรงเรียนและสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การกระจายอำนาจในการกำหนดนโยบาย และการบริหารโรงเรียนและสถานศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย เป้าหมาย และมาตรการในการจัดการศึกษาของโรงเรียนมีน้อยที่สุด และประชาชนก็มีความต้องการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมก็น้อยที่สุดเช่นกัน อาจเป็นเพราะว่าทางโรงเรียนไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โรงเรียนขาดการวางแผนหรือประชาสัมพันธ์ ประสานงานที่จะดึงเอาชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ด้านปัญหาประชาชนไม่เข้าใจในบทบาทและหน้าที่ของประชาชนต่อการศึกษ ขาดความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียนกับชุมชน ดังนั้นโรงเรียนควรส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนให้มากขึ้น และโรงเรียนพร้อมกับบุคลากรในโรงเรียนควรเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และส่งเสริมให้ความรู้แก่ประชาชนให้เข้าใจในบทบาทหน้าที่ในการจัดการศึกษา

สำหรับ รุ่งศิริ นไตรโยธี (2542, หน้า ง) ได้ศึกษาการนิเทศภายในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย พบว่า ปัญหาและข้อเสนอแนะของการนิเทศภายใน พบปัญหาในเรื่องผู้นิเทศมีงานที่รับผิดชอบมาก ไม่มีเวลาดำเนินการนิเทศ นิเทศไม่ต่อเนื่อง ขาดการประเมินผล ผู้รับการนิเทศไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนการนิเทศ ข้อเสนอแนะ คือ ควรจัดอบรม สัมมนาในเรื่องการนิเทศภายในให้แก่ผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศให้เข้าใจ มีการระดมความคิดวางแผนร่วมกัน

ส่วน รังรอง หงษ์รัตน์ (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาทัศนคติที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของพนักงานครูเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า พนักงานครูเทศบาลนครเชียงใหม่มีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ด้านการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดและประเมินผล และด้านความรู้และความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ทัศนคติของพนักงานครูเทศบาลนครเชียงใหม่ เมื่อจำแนกตามเพศ อายุ และประสบการณ์ทางการสอน พบว่า ทัศนคติไม่ต่างกันในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัด และประเมินผล แตต่างกันในการใช้สื่อการเรียนการสอน และด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

สำหรับ สุพรรณิ พิมพ์สุวรรณ (2543, หน้า 57 – 60) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางในโรงเรียนศรีธนาพิทยการเทคโนโลยี เชียงใหม่ พบว่า ครูได้นำวิธีการสอนที่หลากหลายมาใช้กับผู้เรียน ทั้งนี้จากการเข้ารับการอบรมทำให้ครูเกิดความตื่นตัวทางวิชาการ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวความคิด ประสบการณ์ แนวทางการแก้ปัญหาและเปิดโอกาสให้สร้างมนุษยสัมพันธ์กับบุคคลอื่นซึ่งจะช่วยสร้างเสริมสมรรถภาพในการทำงานให้ดีขึ้น ในเรื่องการเตรียมการสอนพบว่าครูได้ให้ความสำคัญในการเตรียมการสอนมาก โดยมีการวิเคราะห์หลักสูตร ทำโครงการสอน ใบเตรียมการสอน และมีการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพการดำเนินชีวิต ส่วนเรื่องการจัดการเรียนการสอน พบว่า ครูมีการเลือกใช้กิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย ให้โอกาสผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็น มีการกระตุ้นเร้าให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน และมีการให้แรงเสริมกับผู้เรียนในระหว่างการทำกิจกรรม และในเรื่องการวัดและประเมินผล การเรียนรู้ของผู้เรียนนั้นได้ใช้แบบทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน ทดสอบรายจุดประสงค์ ใช้แฟ้มสะสมงาน แต่ในข้อเท็จจริงครูยังขาดการเตรียมการ และระบบการดำเนินงานที่ชัดเจน เช่น การสังเกต การตรวจแบบฝึกหัดที่นักเรียนทำในแต่ละครั้ง

ทางด้าน เสาวลักษณ์ เรืองศรี (2544, หน้า 42 – 43) ได้ศึกษากิจกรรมการเรียนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ แผนกช่างเทคนิคสถาปัตยกรรม โรงเรียนโปลิเทคนิคลานนา พบว่า มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญใน 5 ขั้นตอน คือ มีการสำรวจความต้องการ การเตรียมการ การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินผล การสรุปและการนำไปประยุกต์ใช้ แต่ยังมีปัญหาเรื่องเทคนิคการจัดการเรียนการสอนที่ไม่หลากหลาย สื่อ อุปกรณ์ ประกอบการเรียน ไม่ทันสมัย บรรยากาศในการเรียนไม่น่าสนใจ ผู้เรียนไม่มีโอกาสประเมินผลการเรียนตนเอง

ในปีเดียวกัน เกรียงศักดิ์ วงษ์ยิ้มโย (2544, หน้า 108 – 109) ได้ศึกษาแนวคิดในการปฏิรูปการศึกษาของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี พบว่า การจัดการศึกษามีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้ที่จะให้การเรียนรู้แก่ผู้เรียน โดยทั่วไป คือ ครู ถึงแม้ว่าหมอประเวศจะมองกิจกรรม ประสบการณ์ และการทำงานทุกอย่าง เป็นการเรียนรู้ก็ตาม แต่ท่านก็ยังเห็นความสำคัญของครูเป็นอย่างยิ่ง เพราะครูเป็นผู้สร้างจิตวิญญาณให้คนมีความเป็นมนุษย์ มีจิตใจสูง ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข นอกจากนี้ยังมองครูว่าเป็นกัลยาณมิตร ผู้ที่จะนำความดีงามแผ่ขยายไปยังที่อื่นด้วย ในขณะที่เดียวกันก็มองว่าครูเป็นผู้จัดกระบวนการเรียนการสอนที่ดีที่จะสร้างคนให้เป็นพลเมืองดีและมีความรู้และความสามารถที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้

ส่วน โกวิท หมื่นทา (2545, หน้า 50 – 54) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ในการเป็นผู้นำการปฏิรูปการศึกษาตามความคาดหวังของครู สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักการทางวิชาการไปสู่การพัฒนา การศึกษาของโรงเรียนค่อนข้างบ่อย และมีการส่งเสริมครูนำกิจกรรมประชาธิปไตยไปใช้ ในการเรียนการสอน ส่วนในด้านการปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ส่งเสริมการทำงานแบบมีส่วนร่วมตลอดเวลา ให้ความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ของบุคลากร และส่งเสริม ให้ครูเข้ารับการฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้ตลอดเวลา สำหรับการเป็นผู้นำการปฏิรูปด้านการเรียนรู้ ที่ปฏิบัติจริงในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนตามสภาพ ที่แท้จริงมาก ให้ครูใช้สื่อ อุปกรณ์ประกอบกิจกรรมการสอน ส่วนปัญหา พบว่า ครูและบุคลากร ไม่มีความเข้าใจขาดแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน ขาดเอกภาพในการทำงาน ขาดการแลกเปลี่ยน การเรียนรู้ ส่วนในด้านการประกันคุณภาพ ผู้บริหารเห็นความสำคัญเป็นอย่างมาก และให้ความรู้ เกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษา

ขณะที่ นภาพร พงษ์สุวรรณ (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเจตคติของครูต่อการจัด การเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง กลุ่มโรงเรียนป่าจั่ว สำนักงานการประถมศึกษา อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบว่า เจตคติอยู่ในเกณฑ์ดีทั้ง 4 ด้าน ที่เกี่ยวกับการวางแผน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและการประเมินผล การใช้สื่อการเรียนการสอน และ ความรู้ความเข้าใจการจัดการเรียนการสอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง แสดงให้เห็นว่า ครูกลุ่มโรงเรียนบ้านป่าจั่วมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียน เป็นศูนย์กลาง จะส่งผลให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในทุก ๆ ด้าน เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ ทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

ทางด้าน นรินทร์ สุชะวงษ์นันท์ (2545, หน้า 69 – 71) ได้ศึกษาการจัดการเรียน การสอนตามแนวปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองลำพูน พบว่า 1) ขั้นเตรียมการ พนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนสอน มีการวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตร ศึกษาผู้เรียน ก่อนสอน พัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นวางแผนการสอน เตรียมสื่อ การเรียนการสอนและการเตรียมการวัดผลประเมินผล 2) ขั้นดำเนินการ มีการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ใน 6 ด้าน คือ ด้านการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ โดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาล ส่วนใหญ่ได้ปฏิบัติมาก ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ มีการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ ของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิด

มากที่สุด ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยภาพรวมปฏิบัติมาก และมีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการเรียนแบบร่วมมือมากที่สุด สำหรับการประเมินผลตามสภาพที่แท้จริงในชั้นเรียน โดยใช้แฟ้มสะสมงานนั้น ได้ดำเนินการปานกลาง อาจเป็นเพราะความเข้าใจในเรื่องนวัตกรรม การวัดผลดังกล่าวครูอาจยังไม่เข้าใจชัดเจน เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่

ในทำนองเดียวกัน ประจักษ์ เอี่ยมวัน (2545, หน้า 37 – 41) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในการสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน ผู้บริหารได้มีการแจ้งและกำหนดนโยบายสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คุรุจัดกิจกรรมที่หลากหลาย กระตุ้นให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ส่วนการสนับสนุนพัฒนาบุคลากร พบว่า ครูปฏิบัติการสอนส่วนใหญ่ได้รับทราบนโยบายผู้บริหารสนับสนุนอย่างเต็มที่ ให้ความสำคัญของการจัดการเรียนการสอน ส่วนปัญหาที่พบ คือ ครูปฏิบัติการสอนยังสอนแบบเดิม ไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านการสนับสนุนส่งเสริมด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ครูปฏิบัติการสอนต้องการให้มีการจัดห้องเรียนในลักษณะที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และให้ครูที่ปฏิบัติการสอน ผลิตสื่อ อุปกรณ์การเรียนการสอน ส่วนปัญหาของครูปฏิบัติการสอน พบว่า งบประมาณ จำนวนสื่อ และความเหมาะสม ความทันสมัยของสื่อ ขั้นตอนในการใช้สื่อ การจัดซื้อสื่อ ไม่เพียงพอและเหมาะสม ตลอดจนแหล่งวิทยาการที่สนองต่อความถนัดและความสามารถของผู้เรียนยังมีน้อย

ในปีเดียวกัน สุขุมพร สมิตินันท์ (2545, หน้า 47 – 50) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารในการสนับสนุนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองเชียงราย พบว่า การจัดการโรงเรียนยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ไม่เป็นไปตามความต้องการของครูผู้ปฏิบัติการสอน ผู้บริหารควรแสดงความตระหนักให้ผู้อื่นเห็นเป็นแบบอย่าง รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลฝ่ายต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาร่วมกัน จัดทำนโยบายส่งเสริมสนับสนุนอำนวยความสะดวกเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ทางด้านการสนับสนุนการเรียนการสอน การประชุมสัมมนา การจัดสภาพแวดล้อม การสนับสนุนสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ รวมถึงการบริการแนะแนว ยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร อาจเป็นเพราะเป็นการเริ่มต้นของการจัดการศึกษาระบบใหม่ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาดำเนินการ ส่วนทางด้านการนิเทศภายใน ผู้บริหาร

ยังไม่เข้าใจวิธีการนิเทศจึงไม่ได้นิเทศด้วยตนเอง ไม่ได้จัดการวางแผนการดำเนินการและจัดทำโครงการนิเทศภายในอย่างเป็นระบบ ซึ่งการนิเทศจะต้องกำหนดตัวบุคคลผู้ทำการนิเทศ ระยะเวลาวิธีการนิเทศ การประเมินผลและสรุปผล รวมทั้งการนำผลการนิเทศไปใช้ในการปรับขยายผล การปฏิบัติที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม และด้านการวัดและประเมินผล ในด้านนี้ยังไม่ครอบคลุมและชัดเจน ไม่ว่าในเรื่องการสร้างความรู้ความเข้าใจ การวางแผน การวัดและประเมินผล และสนับสนุนให้ครูผู้ปฏิบัติการสอนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและวิธีการวัดและประเมินผล และส่งเสริมให้นำผลของการวัดและประเมินผลไปปรับใช้

นอกจากนี้ ประเวศ ทิพจร (2546, หน้า 48) ได้ศึกษาพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าพฤติกรรมการบริหารเป็นแบบนักบุญ ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนประถมศึกษาเป็นหน่วยงานทางการศึกษากระจายอยู่เกือบจะทุกหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลาง ผู้บริหารสามารถใกล้ชิดและดูแลทุกข์สุขของผู้ร่วมงานได้อย่างทั่วถึง ผู้บริหารเป็นผู้นำกลุ่ม ผู้นำทางวิชาการ สามารถทำงานร่วมกับกลุ่มหรือกับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ และมีความชำนาญในการทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถชักนำครู บุคลากรทางการศึกษาและบุคลากรในชุมชนเข้ามาร่วมกันพัฒนาการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชน และร่วมกันจัดกิจกรรมให้แก่ชุมชน

ในปีเดียวกัน วีระชัย ไชยประคอง (2546, หน้า 76) ได้ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาบุคลากรตามแนวทางปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร โรงเรียน ปัญหาที่ครูผู้สอนพบมากที่สุด คือ ไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณดำเนินการ ไม่ให้การสนับสนุนความก้าวหน้าของครูผู้สอนเท่าที่ควร คัดเลือกบุคลากรไม่เหมาะสมกับงานและให้การสนับสนุนเป็นบางคน

ในขณะที่ โสพิศ บัวปอน (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการพัฒนาแผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสำหรับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 พบว่า การใช้แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางสำหรับนักเรียนชั้นอนุบาลปีที่ 2 กิจกรรมการเรียนในแผนการสอนได้ออกแบบให้ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมในแต่ละขั้นตอนของกิจกรรม ตั้งแต่การกำหนดหัวเรื่อง การวางแผนจัดกิจกรรม การคิดค้นหาคำตอบ การลงมือปฏิบัติกิจกรรม และการประเมินผลการเรียนรู้ จากการทำกิจกรรมตามแผนการสอนที่พัฒนาขึ้น ปรากฏว่า นักเรียนมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสามารถทำกิจกรรมด้วยตนเองได้อย่างคล่องแคล่ว ส่วนพฤติกรรมการเรียนของนักเรียนที่เรียนตามแผนการสอนที่สร้างขึ้น

พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่จะแสดงพฤติกรรมตามลำดับ ดังนี้ พฤติกรรมด้านการตัดสินใจ การแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของตนเองกับผู้อื่น การแก้ปัญหา การให้ความร่วมมือในการหาความรู้ การสรุปและการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ทางด้าน อำพันธ์ เรือแก้ว (2547, หน้า 72-80) ได้ศึกษาการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญของโรงเรียนเวียงเจดีย์วิทยา อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน พบว่า ตัวบ่งชี้ที่ 1 มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างหลากหลาย เหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน ตัวบ่งชี้ที่ 2 มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ และคิดสร้างสรรค์ ตัวบ่งชี้ที่ 3 มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียน รู้จักศึกษาหาความรู้ แสวงหาคำตอบ และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ตัวบ่งชี้ที่ 4 มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยี และสื่อที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตัวบ่งชี้ที่ 5 มีการจัดกิจกรรมเพื่อฝึกและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียน ตัวบ่งชี้ที่ 6 มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาสุนทรียภาพอย่างครบถ้วน ทั้งด้านดนตรี ศิลปะ กีฬา ตัวบ่งชี้ที่ 7 ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย การทำงานร่วมกับผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อกลุ่มร่วมกัน ตัวบ่งชี้ที่ 8 มีการประเมินพัฒนาการของผู้เรียนด้วยวิธีการที่หลากหลาย และต่อเนื่อง ตัวบ่งชี้ที่ 9 มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนรักสถานศึกษาของตน และมีความกระตือรือร้นในการเรียน

สำหรับ คุสิต จันท์ผิง (2548, หน้า 54) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลำพูน เขต 1 พบว่า ปัญหาวัสดุและอุปกรณ์ คือ ขาดวัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย วัสดุอุปกรณ์มีน้อย ไม่เพียงพอและไม่ตรงกับความต้องการ ดังนั้นควร จัดสรรงบประมาณด้านสื่ออุปกรณ์ให้เพียงพอ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ จัดหาอุปกรณ์ที่ทันสมัยมาให้ครูได้ใช้

ทางด้าน ไพบุลย์ ธรรมขัดดุก (2548, หน้า 38 – 41) ได้ศึกษาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการสนับสนุนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า ในการจัดการเรียนการสอนผู้บริหารได้สนับสนุนให้ครู ผู้ปฏิบัติการสอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ สนับสนุนให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอและสนับสนุนการจัดห้องเรียนให้มีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ สำหรับการจัดสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ ได้สนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณี ที่ดีงามของท้องถิ่น สนับสนุนให้ครูจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมด้านสุขภาพอนามัยและสนับสนุนให้ครูได้ใช้สื่อ เทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ฯลฯ ในส่วนของการนิเทศภายใน ผู้บริหารได้จัดกิจกรรมด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ประชุมผู้ปกครอง ภาคเรียนละ 1 ครั้ง จัดกิจกรรม

การเรียนรู้เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่ผู้เรียน และสนับสนุนให้ผู้เรียนเป็นกลุ่ม

นอกจากนี้ สมควร ทิพย์จันทร์ (2548, หน้า 72 – 73) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน อำเภอแม่ทา จังหวัดลำพูน พบว่า การนิเทศภายใน ผู้บริหารและครูผู้สอนที่ทำหน้าที่ผู้รักษาราชการแทนผู้บริหารเห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาได้ให้คำปรึกษาประชาสัมพันธ์ให้บุคลากรได้เข้าใจในเรื่องการนิเทศภายใน ขณะที่ผู้ตอบแบบสอบถามเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาไม่ได้สำรวจความต้องการในการนิเทศภายใน การจัดทำแผนงานโครงการนิเทศอย่างชัดเจน นำผลการนิเทศมาปรับปรุงในการนิเทศครั้งต่อไป สำหรับปัญหาการนิเทศภายในพบว่า ไม่นำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแก้ไข ไม่นิเทศอย่างต่อเนื่องและนิเทศไม่เป็นระบบ ส่วนข้อเสนอแนะพบว่า ควรให้บุคลากรมีส่วนร่วมและได้นิเทศกันเอง มีการกำกับ ติดตามและจัดทำแผนปฏิบัติการนิเทศอย่างต่อเนื่อง

จากเอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้องจะเห็นได้ว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ถือว่าเป็นหัวใจของการปฏิรูปการศึกษา ผู้บริหารและครูควรตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญ ตื่นตัวและสนใจที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการทำงาน โดยการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชน ทำให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และสามารถเรียนรู้ได้ตรงกับความต้องการของตนเอง ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างเต็มตามศักยภาพ สามารถค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตลอดจนผู้เรียนได้เรียนอย่างมีความสุข สามารถปรับเปลี่ยนความรู้และนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข และสามารถค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมถือว่าการศึกษาคือเรื่องตลอดชีวิต

